

La pau, quina pau?

L'exigència dels béns que forneix un període de pau no implica forçosament una aposta moral per la pau, sinó més aviat l'enyor d'un altre tipus de vida, sense por, natural i senzill.

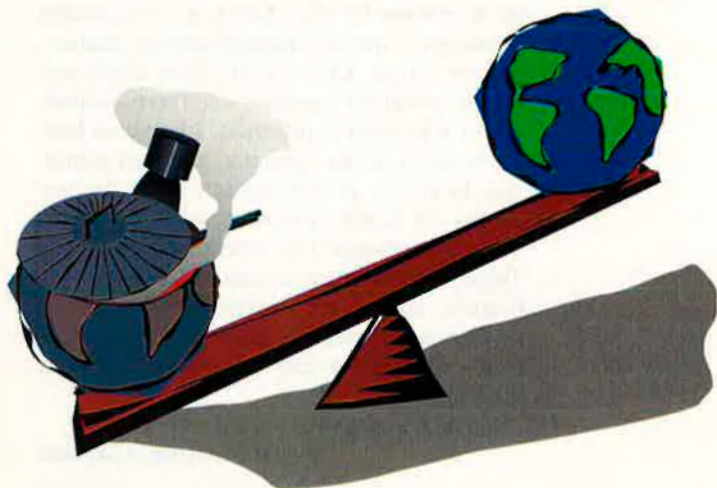
"He sentit dir que els filòsofs busquen, i hi perden molt de temps, què és el bé, però cap d'ells encara no ha trobat què és. Diuen que si la virtut, que si el seny, i esmenten tota mena de coses... Doncs jo, que visc al camp i cavo la terra, ho he trobat: és la pau. Oh Zeus estimadíssim, quina deessa aquesta, plena de gentilesa i d'amor als homes! La pau ens dona casaments, festes, família, nens, amics, riquesa, salut, blat, vi, plaer... I si tot això manca, mor tota vida dels éssers vius".

Aquestes són les paraules que pronuncia un personatge de comèdia, l'autor de la qual és el sicilià Filemó, un poeta còmic del segle III aC, contemporani del gran Alexandre. He volgut començar la meua aportació sobre la pau amb aquest fragment, molt allunyat en el temps, però proper al pensament de qualsevol època.

M'estalviaré la banalitat de dir aquí que la vigència dels antics és quelcom més que un tòpic i que ells ja ho havien dit tot, perquè, en realitat, la citació només m'ha de servir per introduir alguns aspectes sobre la pau que crec importants de considerar. Entre més raons perquè per a un home de l'antiguitat la pau difícilment podia significar res més que un període de treva enmig de l'esdevenir normal i quotidià de la seva vida, una vida que tenia per centre la guerra.

Cal dir, d'entrada, que entre els antics la

ORIOL MARTÍ

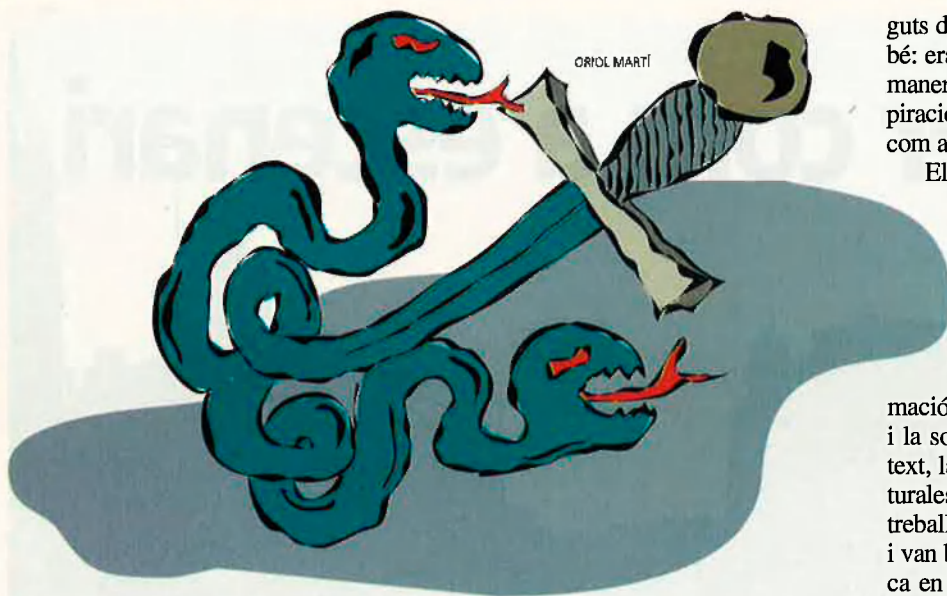

Francesca Mestre Roca (Barcelona, 1956). Llicenciada en lletres modernes per la Universitat de Tolosa-Mirah. Llicenciada en filologia clàssica per la Universitat de Barcelona. Doctora en filologia grega.

Autora del llibre *L'assaig a la literatura grega d'època imperial* (Barcelona, 1991) i d'una vintena d'articles sobre literatura grega i tradició clàssica. Traductora al català i al castellà de diversos autors grecs. Professora del Departament de Filologia Grega de la Universitat de Barcelona. Directora de l'Escola d'Idiomes Moderns de la Universitat de Barcelona.

guerra no tenia connotacions morals negatives, era simplement un sistema de supervivència a tots nivells; fins i tot les relacions socials es definien en termes d'amics i d'enemics, la vida militar anava estretament vinculada als rituals religiosos i a ningú no se li acudia de pensar en un altre tipus de relació entre pobles que no passés per la imposició de la força d'aquell qui demostrava ser el més fort.

En un tipus de civilització com aquella, però, es podien alçar veus com la que ara hem sentit en favor d'una sèrie de beneficis que la no-guerra pot proporcionar als humans, fins al punt de parlar de la pau com d'una divinitat desitjada i enormement benefactora. És inevitable d'observar, a més, que qui parla és sens dubte un camperol, un home del camp, allunyat de qüestions polítiques –i cal recordar ara l'etimologia de la paraula "política", derivada de *pólis*–, allunyat també del tipus de pensament que la civilització política produeix, i comprovar que aquesta gran veritat és descoberta al camp, cavant la terra, i no especulant filosòficament. És precisament l'home del camp, aquell que viu més aprop i més d'acord amb la natura, qui està en situació de reivindicar tots els béns que l'absència de guerra porta. La llista és força il·lustradora i abraça, efectivament, tot un espectre de modes de relació humana en què el poder és deixat de banda. Relacions d'afecte, d'amistat i de convivència. En el mateix sentit, la comèdia grega del segle V aC, ens fa aparèixer les dones, un grup social també marginat del poder, com a grans reivindicadores de la pau, és a dir, havent fet la tria del tipus de rela-

cions que el temps de pau proporciona, menys-tenint qualsevol altre imperatiu. Lisístrata n'és un exemple prou conegut.

Tanmateix, la descripció i l'exigència dels béns que forneix un període de pau no impliquen forçosament una aposta moral per la pau, sinó més aviat l'enyor d'un altre tipus de vida, d'un tipus de vida sense sobresalts, sense por, natural i senzill. Un tipus de vida que només es poden permetre, d'una manera una mica més prolongada, aquells qui han demostrat ser més forts que no els adversaris o bé aquells qui han estat sotmesos.

Hi ha un altre període de l'antiguitat, el període que va del segle I a les primeres escaramusses amb els bàrbars del nord, caracteritzat precisament per un ambient de pau força general, especialment al món civilitzat greco-romà. Un període de benestar, d'esplet cultural, de recuperació d'antigues tradicions caigudes en desús per culpa de les guerres, de gran eferescència de creences que han de provocar un renovellament espiritual que passarà per l'atenció als menys afavorits, marcat per l'anomenada *pax romana*. És el moment en què el poderós exèrcit romà ja ha aconseguit de dominar la major part del territori que constituirà el seu imperi i l'administra amb ben poca oposició, en un ambient, per tant, força pacifista. Viure sota dominació és, doncs, viure en pau..., almenys és viure sense guerra.

La pau en aquestes condicions, entesa com a treva de la normalitat que representa la guerra o bé entesa simplement com el resultat de l'acceptació d'allò que no té remei, tot i que fa gaudir dels beneficis naturals que se'n deriven, té un preu sovint molt elevat, sigui perquè és efímera, sigui perquè és esclavitzadora.

Al llarg de la història de la humanitat, tots els períodes de pau han tingut sempre un d'aquests dos aspectes, diguem-ne, negatius; els han tin-

guts de fet, i els han tinguts de pensament també: era ben difícil de plantejar-s'ho de cap més manera. La vida dels homes no tenia com a aspiració moral prioritària la pau universal, la pau com a regla i no com a excepció.

Els principis de llibertat, igualtat i fraternitat que van guiar la Revolució Francesa introdueixen, per primera vegada, el somni d'una pau perpètua com una realitat possible, com un imperatiu moral urgent. El poder deixa de ser l'única regla de convivència i són analitzats, sota llum nova, conceptes com el de la formació de l'individu social, les lleis, la justícia i la solidaritat entre els homes. En aquest context, la pau com a norma adquireix carta de naturalesa. Els pensadors del segle XVIII hi van treballar a fons, en van descriure les necessitats, i van bastir tot un sistema de convivència política en què l'objectiu fonamental era, en primer lloc, la instauració de la pau, trencant així l'estat natural de les relacions entre homes, i, en segon lloc, el manteniment perenne d'aquest nou estat natural. És interessant de donar un cop d'ull a temptatives molt diverses de fer triomfar aquesta idea, des de Jean-Jacques Rousseau fins a Kant, per exemple. L'avenç més important, però, és explicar de quina manera ha de ser exercitada la política pels qui en són responsables per tal de fer abastable la pau universal. No cal anar a refugiar-se en el camp, automarginar-se i oblidar que hi ha tot un món al voltant que ha de ser organitzat, sinó donar pautes definitives que obliguin al manteniment de la pau perpètua i sense dominació.

Malgrat tot, d'aleshores ençà, les coses han canviat poc. La guerra continua essent l'estat natural dels éssers humans. A la pràctica, la manca de solidaritat o l'afany de domini, que ve a ser igual, han continuat provocant tants desastres com havien fet sempre i els avenços en tota mena de camps sovint o no han servit de res o, pitjor encara, han contribuït en no poca mesura a consolidar el desequilibri i la diferència. La revolució intel·lectual del XVIII, però, i tot el que se'n va derivar i se'n deriva encara, no ha quedat sense efecte: l'imperatiu moral que representa la pau ha estat majoritàriament assumit per tots els pobles civilitzats com a tal imperatiu moral, encara que no es respecti. Ara sabem que la guerra és mancar a aquest imperatiu moral i, per això, ara som culpables d'immoralitat. Sabem que mantenir elevadíssimes despeses en adquisició i assajos d'eines per a la guerra és faltar a les exigències del dret i la moral, com també ho és fer servir la força com a única raó o bé imposar raons després d'emprar la força. La mentalitat antiga no va assumir mai aquest raonament i, per això, no podien entendre les seves relacions sinó basades en la força i no pas en la solidaritat. La nostra, sí.

Francesca Mestre